

Yüz Yıllık Birikim: Türkiye Kentleşmesinin Yasal, Kurumsal ve Siyasal Yapılanma Üzerinden Bir Analizi

*Hazal Ilgın BAHÇECİ BAŞARMAK**

Öz: Kentleşme, gelişmiş ülkeler ile az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde benzer koşullar altında şekillenmemektedir. Gelişmiş ülkelerde kentleşme, sanayileşme ile paralel ilerleyen bir süreçken, az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerde ciddi bir sanayileşmeye dayanmaksızın gerçekleşmekte, çalışan nüfus büyük ölçüde ekonomik gelişme açısından düşük katkısı olan hizmet sektöründe yığılmakta ve işsizlik ile gizli işsizlik ekonominin belirleyici özelliği olmaktadır. Sağlıksız, hızlı ya da aşırı kentleşme gibi olgularla tanımlanan bu kentleşme türü nitelikleri itibariyle Türkiye'nin kentleşme süreci için de geçerlidir. Bu yüzden Türkiye'de kentleşme tarihinin kapsamlı bir okumasının yapılabilmesi için, Türkiye'deki kentleşme sürecinin de kendi dinamikleri bağlamında ele alınarak batıdaki örneklerinden farklı değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılında, yasal, kurumsal ve siyasal yapılanma çerçevesinde Türkiye kentleşme deneyiminin bir analizini yapmaktır. Söz konusu analiz, her dönemin kendisine özgü olan siyasal, ekonomik ve toplumsal koşulları göz önünde bulundurularak yapılmış ve ilgili mevzuat bu çerçevede ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye kentleşmesi, kentleşme, kentleşme tarihi, kentleşme politikası

One Hundred Years of Accumulation: An Analysis of Türkiye's Urbanization in Terms of Legal, Institutional and Political Structuring

Abstract: Urbanization does not occur under similar conditions in developed countries and underdeveloped and developing countries. While urbanization is a process that proceeds in parallel with industrialization in developed countries, it occurs in underdeveloped or developing countries without relying on serious industrialization, the working population is largely concentrated in the service sector, which has a low contribution to economic development, and unemployment and hidden unemployment are the determining features of the economy. This type of urbanization, defined by phenomena

* Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Adalet Yönetimi Bölümü, hazal.bahceci@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3967-0960.

Makale Geliş Tarihi: 17.04.2024

Makale Kabul Tarihi: 16.05.2024

such as unhealthy, rapid or excessive urbanization, is also valid for Türkiye's urbanization process in terms of its characteristics. Therefore, in order to make a comprehensive reading of the history of urbanization in Türkiye, the urbanization process in Türkiye should be evaluated in the context of its own dynamics and evaluated differently from its western counterparts. The aim of this study is to make a comprehensive analysis of Türkiye's urbanization experience within the framework of legal, institutional and political structuring in the centenary of the Republic of Türkiye. The analysis in question was made by taking into account the political, economic and social conditions specific to each period and the relevant legislation was discussed within this framework.

Keywords: *Türkiye's urbanization, urbanization, history of urbanization, urbanization policy*

Giriş

Kentleşme, devingen bir toplumsal olguya karşılık gelmekte, toplumun ekonomik ve toplumsal yapısındaki değişimlerden doğmakta ve ona göre şekillenmektedir. Kentleşmenin temelde tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçişi ifade etmesi, onun ekonomik niteliğinin ön planda olduğunu göstermektedir. Bu süreç içinde üretim etkinliklerinin denetleme işlevi giderek artan şekilde kentlerde toplanmakta; kentler bir yandan alansal olarak genişlerken diğer yandan da nüfusun yoğunluğu artmaktadır (Keleş, 2016: 211).

İç ve dış göçler, Cumhuriyet tarihi boyunca Türkiye toplumunu pek çok açıdan etkileyen toplumsal olguların başında gelmektedir ki bu bağlamda, Türkiye'nin kentleşme tarihi de temelde bir iskân ve göç politikası tarihidir. Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Anadolu coğrafyasına gelen nüfus söz konusu sürecin temel dinamiklerinden birisi olmuş; 19. yüzyılın son yarısında Osmanlı Devleti'nin elinde kalan son toprak parçası olan Anadolu'ya Müslüman-Kırım Tatarları ve Çerkezlerin de dâhil olduğu 4 milyon kişi göç etmiştir. (Karpas, 1985'ten akt. İçduygu ve Sirkeci, 1999: 259). Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında ise Lozan Anlaşması çerçevesinde, Yunanistan'da yaşayan Müslümanların Türkiye'ye göçüne karşılık, Türkiye'de yerleşik 1,5 milyon Yunan kökenli Ortodoks Türkiye'den göç etmiştir. Erken cumhuriyet döneminde Yunanların yanı sıra Ermeni ve Musevi gruplar da ülkeden ayrılmışlardır (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 254, 259).

Esasında Türkiye'nin kentleşme deneyimi, 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı'nın bazı kentlerinin dünya ticaretinde yeni işlevler üstlenerek yeni roller edinmesiyle başlamıştır. Bu çerçevede İzmir, İstanbul ve Trabzon gibi liman kentleri ile liman bağlantısı olan kentlerde ticari sermaye birikiminin oluşması, modern kentsel düzenlemeleri ortaya çıkarmış; bu kentlerde geleneksel ve modern yapılı çevre arasında kalan bir kentleşme deneyimi doğmuştur (Kurtuluş, 2013: 198-199).

Çalışmada Türkiye'nin kentleşme tarihi beş ayrı dönem üzerinden incelenmiştir. Bunlardan ilki, bir dizi reform sürecini içeren ve Tanzimat dönemi olarak adlandırılan 19. yüzyılın ikinci yarısından Cumhuriyet'in ilanına kadar geçen süreci kapsamaktadır. İkincisi, Cumhuriyet'in ilanından 1950'li yıllara kadar uzanan, kentleşme hızının oldukça düşük olduğu dönemdir. Bu dönemde kentleşme hareketi, toplumun geliştirilmeye çalışılan kurumsal yapısı içinde denetim altına alınabildiğinden kentleşme henüz bir "sorun" haline gelmemiştir. 1950-1980 yılları arasını kapsayan üçüncü dönem, çok hızlı bir kentleşme sürecinin yaşandığı dönemdir. Dünya genelinde olduğu gibi Türkiye'de de artmaya başlayan kentleşme hızı, pek çok sorunu beraberinde getirmiş; bu sorunların çözülebilmesi için ekonomik imkânları ve yönetsel örgütlenme düzeyi yetersiz kalan Türkiye'de kentleşme, bu dönem itibariyle toplumsal bir sorun olarak gündeme gelmiştir (Tekeli, 2011b: 233). Dördüncü dönem, 1980-2000 yılları arasını kapsayan dönemdir. Kentleşme hızının yavaşladığı bu dönem, tüm dünyada uygulanmaya başlanan neoliberal ekonomi politikalarının kentleşme politikaları üzerinde yarattığı önemli dönüşümlerin başlangıcına tekabül etmektedir. Nihayet beşinci dönem ise, 2000'lerin başlarından günümüze kadar uzanan, bir önceki dönemin etkilerinin yakıcı şekilde hissedildiği, sermayenin kentler üzerindeki egemenliğini ilan ettiği ya da yaygın tabirle "sermayenin kentleştiği" dönemdir.

Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne kentleşme

Türklerin Anadolu'ya göçü 5. yüzyıldan itibaren başlamış, 1071 yılı Türk ve Müslüman göçünün hızlanması açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Bu süreç boyunca büyük ölçüde kırsal alana yerleşen bu nüfus, tarım ve hayvancılıkla uğraşmıştır. Takip eden süreçte Osmanlı İmparatorluğu'nun batıya doğru genişleme politikası, uzun bir süre boyunca Anadolu'da kent nüfusunun artmasını engelleyen önemli etkenlerden birisi olmuştur. Bu dönemde Bursa, Edirne ve İstanbul dışında sadece Avrupa sınırları içindeki kentler büyümüş, eyalet merkezlerinde de bir ölçüde nüfus artışı gerçekleşmiştir. 17. yüzyıl Anadolu'da nüfus ve kentleşme açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde uzunca süren savaşlar nedeniyle Anadolu'da ciddi ekonomik sıkıntılar yaşanmaya başlamış, tımar sistemi ve ona bağlı askerlik sistemi bozulmuş ve Celali isyanları Anadolu'da yaşanan düzenin bozulmasına neden olarak bir kargaşa ortamı yaratmıştır. Aynı zamanda savaşlarda yaşanan toprak kayıpları nedeniyle İmparatorluğun kenar bölgelerinden iç taraflarına doğru göçler başlamış, Osmanlı İmparatorluğu bu sebeplerle birkaç defa iskân uygulamalarına girişmiştir (Halaçoğlu, 2014: 28-29). Anadolu'da kentlerin nüfuslarının artmaya başlaması, bu dönemden itibaren gerçekleşmiştir.

Avrupa'da Sanayi Devrimi'nin gerçekleşmesi sonrasında kapitalist ekonomik sistemin gelişmesi, Osmanlı İmparatorluğu'nun 19. Yüzyılın ikinci

yarısında dünya kapitalizmine entegre olması gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanı sıra, Avrupa’da Aydınlanma Dönemi sonrasında gelişen modernite projesi, benzer bir yayılcı süreçle İmparatorluğu da etkisi altına almıştır. Bu iki etmenle birlikte 1840’lı yıllarla birlikte Osmanlı’da değişmeye başlayan ekonomik yapı, kurumsal yapıdaki dönüşümü beraberinde getirmiş; bu dönüşümlerin en önemli etkileri ise özellikle liman kentlerinde görülmeye başlamıştır (Adıgüzel, 2004: 150). Bu dönemde kentleşme sürecini etkileyen en önemli gelişme ise, 1877 yılındaki Osmanlı-Rus Savaşı’nın kaybedilmesinden sonra, her kaybedilen savaş sonrası giderek artan bir şekilde Anadolu topraklarına doğru yaşanan büyük göç dalgasıdır (Tekeli, 2006). Kabaca 1876-1918 yılları arasını kapsayan bu göç dalgası, Türkiye’nin kentleşme sürecini şekillendiren en önemli tarihsel dönüm noktalarından birisidir.

Bir yandan Anadolu’ya yoğun göçlerin yaşandığı, diğer yandan Osmanlı ekonomisinin dünya kapitalist sistemine eklemleme çabalarının doğduğu bu dönemde, özellikle büyük kentlerin merkezlerinde konumlanan bankalar, sigorta şirketleri, işanları ve oteller yeni ilişkilerin işareti olmuş; bu yeni ilişkiler yeni altyapıların kurulmasını gerekli kılmıştır. Bunun bir sonucu olarak kent merkezinde ya da merkez civarında demiryolu istasyonları, limanlar ve posta binaları inşa edilmiştir. Takip eden süreçte modernleşme sürecinin etkisiyle kurumsallaşan devlet ve oluşan bürokrasiyle birlikte merkezde devlet daireleri yer almaya başlamıştır. Diğer önemli değişim ulaşım alanında yaşanmış; yaya ya da at arabası kullanımına uygun organize edilen kent içi ulaşımın yerini araba ya da tramvay, vapur, banliyö treni gibi toplu taşıma araçları ile yapılan ulaşım şekli almaya başlamıştır. Dünya ekonomik sistemine eklemleme sürecinin en önemli etkileri ise konut alanlarındaki farklılaşma esasında görülmüş; “millet esaslı” farklılaşmanın yanı sıra “sınıf esaslı” bir farklılaşma da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu yeni ulaşım ve toplumsal tabakalaşma sistemi ise diğer bir önemli değişikliği doğurmuş; kentler çevrelerine yayılarak genişlemeye başlamış ve banliyöleşmenin ilk biçimleri ortaya çıkmıştır (Tekeli, 2011a: 305).

Bu dönemin bir diğer önemli gelişmesi ise kent planlama çalışmalarının başlaması olmuştur. İlk olarak İstanbul’da başlayan, 1836-1837 arasında Von Moltke tarafından yapılan kent planlaması uygulaması, 1850’li yıllarla birlikte İstanbul dışındaki kentlere de yayılmaya başlamıştır. İstanbul için 1848 tarihinde Avrupa’daki gelişmelerden etkilenilerek çıkarılan Ebniye Nizamnamesi ile ahşap bina yapımı yasaklanarak bütün yapıların kâgir olması zorunlu kılınmış; ardından tüm imparatorluğu kapsayacak şekilde 1864’te “Ebniye ve Turuk Nizamnamesi”, 1882’de ise “Ebniye Kanunu” yürürlüğe konmuştur (Tekeli, 2006).

1923-1950 arası dönemde kentleşme

Cumhuriyetin ilanı hem bir modernleşme ve çağdaşlaşma projesi hem de bir kentsel gelişme projesidir. Bu yüzden kentleşme politikaları, yeni rejimin

kurucularının hızla giriştiği kurumsal yapılanma sürecinin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Söz konusu politikalar iki temel öncelik üzerinden şekillenmiştir: Yunan ordusunun Anadolu'dan çekilirken yakıp yıktığı Batı Anadolu kentleri planlanarak yeniden imar edilmeli ve başkent Ankara genç Cumhuriyet'e yaraşır bir şekilde planlanmalıdır.

Kent planlaması konusunda büyük ölçüde Osmanlı'nın son döneminde gelişen ve devralınan birtakım deneyimler bulunmakla birlikte modern bir kent oluşturmak için geliştirilecek politikalar noktasında yeni rejim henüz önemli bir birikime sahip değildir (Tekeli, 2011a: 308). 1923 yılı Türkiye'si, savaştan yeni çıkmış, kapitülasyonlar sebebiyle çok ciddi bir borç yükü altında, sermaye birikimi olmayan ve kalkınmanın sağlanabilmesi için gereken mal, emek, üretim araçları ve insan kaynağından büyük ölçüde mahrum, kalkınmanın motoru olabilecek burjuvazinin gayrimüslimlerden oluştuğu, 13,7 milyonluk nüfusun %76'sının kırsalda yaşadığı (Ahmad, 2010: 39) kırsal bir toplum özelliklerine sahiptir. Bu durumda kalkınmanın hızlı bir şekilde sağlanması için izlenmesi gereken yol bellidir: Sömürge ülkelerin doğal kaynaklarını transfer edemeyen her ülke için zenginliğin üretilmesi ulus içi bir sorundur ve bu noktada sermaye birikiminin sağlanması için devletin doğrudan müdahalesi şarttır. Devlet, kapitalist gelişme olanakları üretme ve belirli gruplar lehine sermaye birikimi sağlamanın yanı sıra, bu süreçten zarar gören toplum kesimlerini de ikna edecek mekanizmaları üretmek zorundadır (Çavuşoğlu, 2014: 42). Kırsal bir toplum kimliğinden batılı ve çağdaş bir topluma geçiş yapacak olan Türkiye Cumhuriyeti'nin yeni fiziksel çevresi bu dönüşümün önemli itici güçlerinden birisi olarak tahayyül edilmiştir. Diğer bir itici güç ise Ankara'nın yeni çağdaşlaşma modeli çerçevesinde, gerçekten aydınlanmış bir ulus devletin başkenti haline gelmesidir. Bu iki strateji de yukarıda sözü edilen kalkınmaya yönelik mekanizmaları tesis etmenin önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda Anadolu'nun tüm kaynaklarının harekete geçirilmesi amacıyla demiryolu ağının tüm ülkeyi saracak bir şekilde genişletilmeye çalışılması ve bu demiryolu ağı üzerindeki küçük Anadolu kasaba ve kentlerine sanayi tesisleri kurulması, dönemin kentleşme-modernleşme-kalkınma stratejisinin ilk uygulamalarından birisi olmuştur. Başkentini sembolik olarak Osmanlı'yı çağrıştıran İstanbul'dan Ankara'ya taşınma kararı sonrası, Osmanlı'dan 20 bin nüfuslu bir Orta Anadolu kasabası olarak devralınan Ankara'nın 13 Ekim 1923'te başkent ilan edilmesi, Kamu İktisadi Teşebbüsleri için yer seçim kararları, Ankara'yı merkezine alan bir ulaşım ağının oluşturulması gibi girişimler ulus devletleşme sürecinin mekândaki diğer tezahürleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Keleş, 2018; Kansu, 2019: 127; Şengül, 2001: 71).

Dönem içinde ilk önemli yasal ve kurumsal değişikliklerin önemli bir kısmı başkent Ankara'nın kentsel gelişimi adına gerçekleştirilmiştir ki, Ankara deneyiminin de tüm Türkiye kentleri ve kentleşme politikaları açısından bir laboratuvar olarak görülmesinin temelinde de bu durum yatmaktadır. Bu

doğrultuda 1924 yılında çıkarılan 417 sayılı Kanun Ankara'yı, bir taşra belediyesi olmaktan çıkarmış; İstanbul ile aynı görev ve yetkilere sahip bir Şehremaneti haline getirmiştir. 1928 yılına gelindiğinde Şehremaneti'nin teknik kadro ve örgütlenmesinin imar konusunda yetersiz kaldığının fark edilmesi, İçişleri Bakanlığı'na bağlı bir Ankara İmar Müdürlüğü'nün kurulmasıyla sonuçlanmıştır. Aynı yıl Ankara'nın imar planının hazırlanması için açılan uluslararası yarışma, Herman Jansen tarafından kazanılmış ve Jansen Ankara'nın imar planını hazırlamıştır. Jansen Planı, hem yeni Cumhuriyet'in çağdaşlaşma şiarının gerçekleştirilmesi hem de başkent olduktan sonra hızla göç almaya başlayan Ankara'nın kentsel sorunlarının çözülebilmesi açısından önemli görülmesine rağmen Plan'ın Bakanlar Kurulu kararı ile kabul edildiği 1932 yılına kadar avan proje olarak kalması ve bu tarihte mevcut haliyle devreye konulması, 1932 sonrası dönemde içinden çıkılamayacak imar hatalarına sebep olmuştur. 1926'da vatandaşın konut ihtiyacının karşılanabilmesi adına gerekli önlemleri almak için kurulan Emlak ve Eytam Bankası geniş halk kesimleri için ucuz konut üretimi konusunda önemli bir başarı sağlayamamış ve Ankara'da büyük ölçüde üst gelir grupları için konutlar inşa edilmesine ön ayak olmuştur. Ankara'daki bu spekülative arsa uygulamaları, İkinci Dünya Savaşı sonrasında tüm Türkiye kentlerine yayılacaktır. Böylece henüz Ankara dışındaki kentlerde önemli bir büyüme oranının bulunmadığı bu dönemde Türkiye, Ankara örneğinde ilk kez, hızla büyüyen ve spekülative bir arsa piyasasına sahip olan bir kentte imar planı uygulamanın zorluklarıyla yüzleşmiştir (Tekeli, 1998).

Erken Cumhuriyet döneminin, devletin girişimleriyle “modernleşmeyi kentsel yapıyı çevre içinde temsil etme” motivasyonu, ilk olarak kendisini kamu yapıları üzerinden görünür kılmış; kentler inşa edilirken yönetim ve kamu binalarına öncelik verilerek yeni yollar açılmıştır. Buna karşın spekülative bir şekilde arsa fiyatlarının yükselmesi ve inşaat malzemeleri fiyatlarının artması gibi bazı dönemsel etmenler nedeniyle yeni konut yapımı konusunda yeterli düzeye ulaşamamıştır. Konut üretiminin artırılması için kooperatifler kurulması yönetimine başvurulmuş ve ilk olarak 1935 yılında Ankara'da Bahçelievler Yapı Kooperatifi kurulmuştur. 1930'lu yıllarda önemsenen bir diğer önemli konu ise işçi ve memur konutlarının yapımı olmuştur.

Cumhuriyet yönetimi, çağdaş ve modern bir kentsel gelişme motivasyonu ile, Ankara örneğinde edinilen deneyimler doğrultusunda, Osmanlı'dan kalan mevzuatı değiştirmek ve yeni bir kurumsal yapılanmaya gitmek amacıyla 1930-1935 yılları arasında altı tane önemli kanun çıkarmıştır. Bu kanunlar, 1930 yılında çıkarılan “1580 sayılı Belediye Kanunu” ve “1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanunu”, 1933'te çıkarılan “2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu” ve “2033 sayılı Belediye Bankası Kuruluş Kanunu”, 1934'de çıkarılan “Belediyeler İstimlak Kanunu” ve 1935'te çıkarılan “2763 sayılı Belediye İmar Heyetinin Kuruluşuna İlişkin Kanun”dur. Özellikle “2290 sayılı Yapı ve Yollar Kanunu” ile belediyelere beş yıl içinde uzun dönemli kent planları hazırlamak

yükümlülüğü getirilmiş ancak, belediyeler bunun için gerekli olan personel, teknik bilgi, mali olanak ve diğer ihtiyaçlarla donatılmadığından hazırlanan imar planları, büyük ölçüde, dar bir fiziksel planlama anlayışıyla ortaya konmuştur. Bu sorunların çözümü için takip eden süreçte, özellikle belediyelere planlama ve altyapı projeleri konusunda teknik ve mali destek vermek amacıyla 1945 yılında 4159 sayılı Kanun ile İller Bankası kurulmuş, 1948 yılında ise belediyelerin gelirlerinin arttırılması amacıyla 5237 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu çıkarılmış ancak belediyelere kaynak sağlanması konusunda istenilen başarı yakalanamamıştır.

1950'lere kadar geçen süreçte bir yandan kentsel mekân kapitalist bir mülkiyet anlayışına elverişli hale getirilirken diğer yandan kırdaki devlete ait toprakların dağıtılması ve tarımsal üretim araçlarının geliştirilmesiyle bir verimlilik artışı hedeflenmiş ve Köy Enstitüsü gibi kurumlarla Cumhuriyet ideolojisi yaygınlaştırılmaya ve yerleştirilmeye çalışılmıştır.

1950-1980 arası dönemde kentleşme

II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan gelişmeler, Türkiye'nin toplumsal değişim ve dönüşüm süreci üzerinde önemli etkiler yaratmıştır. Türkiye'de tek partili sistemden çok partili sisteme geçiş, savaş sonrası yeniden kurulan dünya düzeninin yeni kurumsal yapılanmasına ayak uydurma çabasının sonuçlarından birisi olarak değerlendirilmelidir. Bu durum, aynı zamanda, Cumhuriyet'in ilanı sonrasında hızlı bir şekilde girişilen modernleşme projesinin de nitelik değiştirmesi anlamını taşımaktadır.

Türkiye'de uygulanan ekonomi politikalarının değişmeye başlaması, dönemi şekillendiren unsurların başında gelmektedir. Bu dönemde Demokrat Parti, Dünya ekonomisiyle bütünleşme motivasyonu temelinde, ithal ikameci ekonomi politikalarını hayata geçirerek Türkiye'ye dış yardım, kredi ve yabancı sermaye girişini başlatmıştır. Böylece sanayi yatırımlarına öncelik veren uygulamalar son bulmuş; savaş öncesinde iç pazara hapsolan ülke ekonomisinin tarımda modernizasyon odaklı dışa açılma süreci başlamıştır. Bir önceki dönemde uygulanan "demiryolları ağırlıklı altyapı yatırımları stratejisi"ne son verilerek, "tarım ürünlerinin bölgesel ve ulusal pazarlara taşınmasını kolaylaştıracak karayolu ağırlıklı altyapı stratejisi"ne geçilmesi yine bu sürecin önemli sonuçlarından birisi olmuştur. Bu sürecin bir parçası olacak şekilde, liberal piyasa ekonomisine geçişe yönelik adımların hız kazanması, kentlerde ciddi ölçülerde demografik ve fiziksel yoğunlaşmayı da beraberinde getirmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası yaşanan en önemli değişim, bu döneme kadar sadece Ankara'da yaşanan yıllık %6 düzeyindeki nüfus artışının, bu dönemden itibaren Türkiye'nin genelinde görülmeye başlamasıyla Türkiye'nin hızlı bir kentleşme sürecine girmesidir. Bu durumun altında yatan sebeplerin başında, bu

yıllarda ABD ve Dünya Bankası öncülüğünde başlatılan, az gelişmiş ülkelerin tarım ürünlerindeki ihracatını arttırarak bu ülkelerin tarım sektörlerini modernize etme yoluyla kalkınmalarını hızlandırmaya yönelik programları gelmektedir. Türkiye'nin de 1950'li yıllarda bir kalkınma stratejisi olarak benimsediği bu program, Marshall Planı kapsamında sağlanan kredilerle tarımda hızlı bir traktörleşmenin başlamasına neden olarak köylerden kentlere kitlesel bir göç hareketinin başlamasında önemli bir etken olmuştur. Tarımda makineleşme süreciyle birlikte yaşanan geleneksel toprak sahipliğinin değişmesi ve yerini topraksızlaşma ya da toprakların belli kesimlerde toplandığı bir düzene bırakması ve başta karayolları olmak üzere ulaşım koşullarında yaşanan gelişmeler ve bir iletişim kanalı olarak radyonun giderek yaygınlaşması da kırsal alandaki nüfusu kentlere yönelten diğer etmenler olmuştur. Böylece 1950'li ve 1960'li yılların iç göçü, başını tarımda düşük üretkenlik ve kırsal alanda artan işsizliğin çektiği "itici" faktörlerle karakterize olmuş; kentlerde eğitim, sağlık ve sosyal imkanlara erişimin başını çektiği "çekici" faktörlerin birleşmesiyle de kırdan kente göç giderek hız kazanmıştır. 1950'de nüfusun %19'u kentlerde yaşıyorken, 1970'de bu oran % 36'ya, 1990'da ise % 56'ya yükselmiştir (İçduygu ve Sirkeci, 1999: 250).

Bu dönemde kente yoğun bir şekilde göç eden kitlelerin barınma ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalınması ve hızla büyüyen kentsel alanların altyapı yatırımları ve kentsel hizmetler gereksinimlerini karşılayacak kaynağın sağlanamaması, kırdan kente göç eden kitlelerin, barınma ihtiyaçlarını kendi imkânlarıyla çözmek amacıyla hazine arazileri üzerinde gecekondular inşa etmeye başlamalarına neden olmuştur. Kentlerin etrafında sağlıklı ve altyapıdan yoksun gecekonduların oluşmasının üzerine, dönemin toplu taşıma imkânlarının kent içi ulaşım ihtiyaçlarının karşılanmasında yetersiz kalması da eklenince, kent içi ulaşımın sağlanmasında "dolmuş" kullanılmaya başlanmıştır. Bu gelişmeler, "kentlerin moderniteye uygun olarak gelişen kesimleri ile "kendiliğinden" gelişen kesimlerinin birbirinden ayrılarak ikili bir yapıya bürünmelerine neden olmuştur" (Tekeli, 2011a: 316).

Kentlerde sürekli olarak artan gecekonduların bir süre sonra dönemin yöneticilerini, bu yapılara karşı belli düzenlemeler yapmaya zorlamış ve çözüm olarak bu yapıları yasallaştırma yoluna gidilmiştir. Bu çerçevede ilk defa 1948 yılında çıkarılan 5218 sayılı Af Kanunu ile Ankara'nın belli alanlarındaki gecekondular bir yıllık süre için af kapsamına alınmıştır. Bir yıl sonra çıkarılan 5431 sayılı Kanun'la da bu af tüm ülke genelinde uygulanmaya başlanmıştır. 1950'li yılların ortalarında Jansen Planı'nın Ankara için öngördüğü nüfus ve dolayısıyla yerleşme sınırları aşıldığı için yeni bir imar planına ihtiyaç duyulmuş, bu doğrultuda 1955'te açılan uluslararası yarışmayı Nihat Yücel- Raşit Uybadin ekibi kazanmıştır. 1957 yılında Ankara'nın ikinci planı olan Yücel-Uybadin Planı onaylanmıştır. Ancak, Yücel-Uybadin Planı'nın Ankara için 30 yıllık nüfus öngörüsü de birkaç yıl içinde gerçekleşmiş, kente yoğun göçün kent

çevresinde oluşturduğu gecekondu alanlarının büyüklüğü kentin düzenli alanlarını aşmıştır (Altaban, 1998: 53-55).

1953 yılında çıkarılan “6188 sayılı Bina Yapımını Teşvik ve İzinsiz Binalar Hakkındaki Kanun”un ayla birlikte getirdiği “bazı pozitif kapasite geliştirici önlemler”i, 1956’da çıkarılan “Kamulaştırma Kanunu” takip etmiş ve bu Kanun’la, ilgili tarihten önce yapılan gecekondu “yasal” kabul edilmiştir (Tekeli, 2011a: 318). Aynı yıl çıkarılan “6875 sayılı İmar Kanunu” ise, planlamanın belediye sınırları dışında mücavir alanlara taşınması minvalinde büyüyen kentlerin imar sorunlarına bir çözüm arayışını yansıtmaktadır. 1958 yılında “7116 sayılı Kanun” ile kurulan “İmar ve İskân Bakanlığı” ile de hızlı kentleşme karşısında planlama, konut ve yapı malzemesi konularında uzman bir kurum oluşturularak ilgili sorunlara çözüm bulunması amaçlanmıştır. Kentlerde yaşayanlar için ödeme güçleriyle uyumlu, yeterli sayıda konut sağlayabilmek bu dönemin en önemli sorunu olarak ifade edilebilir.

27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi sonrası yürürlüğe giren 1961 Anayasası’yla kabul edilen sosyal devlet ilkesi ve refah devleti anlayışı, dönem içinde yaşanan değişim ve dönüşümü anlamlandırabilmek açısından önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu süreçte devletin, vatandaşların klasik özgürlüklerini garanti altına alma sorumluluğunun yanı sıra, yaşamsal maddi ihtiyaçlarını karşılamakla da yükümlü olduğunun anlaşılması Anayasa’da, “Devlet, yoksul veya dar gelirli ailelerin sağlık şartlarına uygun konut ihtiyaçlarını karşılayıcı tedbirleri alır.” Hükmünün yer almasına neden olmuştur.

Türkiye için 1960’lı yıllar, İkinci Dünya Savaşı sonrasında beri hızlanarak ilerleyen kentleşme sürecinin ortaya çıkardığı sorunların nitelik değiştirdiği bir dönemdir. Bu zamana kadar metropoliten ölçekteki tek kent İstanbul iken, Ankara ve İzmir de hızla büyümeye başlamış; kentlerin giderek belediye sınırları dışına taşması büyük kentlerde çok sayıda belediyenin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Dönem içinde aynı zamanda özel araba sahipliğinin yaygınlaşmaya başlamasıyla yüksek gelirli grupların kentin dışındaki alt kentlerde yaşama eğilimi başlamış, sanayileşmenin de yoğunlaşmasıyla, küçük sanayi, kent merkezlerinde; büyük ve organize sanayi ise kentin yakın çevresinde kümelenmiştir.

Hızlı kentleşmenin ortaya çıkardığı sorunların çözülebilmesi amacıyla kurumsal ve yasal yapılanmada gidilen değişikliklerden bir diğeri 1965 yılında çıkarılan 634 sayılı Kat Mülkiyeti Kanunu’dur. Bu Kanun’la bir parselde çok sahipli konut yapıları inşa etmenin önünün açılması, yapsatçı müteahhitlerin konut üretiminde önemli bir rol üstlenmeye başlamasına neden olmuştur. Özellikle Ankara’da konut sorununun bu şekilde piyasa mekanizmasına terk edilmesi, düşey yoğunluğun artmasıyla sonuçlanmış ve Ankara kısa bir süre sonra Cumhuriyet’in ilk planlı şehri olma özelliğini yitirmiştir (Altaban, 1998:

55). 1969 yılında İmar ve İskân Bakanlığı'nın uygulama yönünü güçlendirmek amacıyla Arsa Ofisi kurulmuştur. Dönemin en önemli yasal düzenlemesi ise 1966 yılında çıkarılan Gecekondu Kanunu olmuştur. İlk kez gecekondu kavramının kullanıldığı Kanun, gecekondu alanlarının ve dolayısıyla İmar Kanunu'nun dışında yeni bir meşruiyet çerçevesinin varlığının resmen kabul edilmesi açısından önemlidir. Bu Kanun'la birlikte gecekondu yapımının önlenmesi konusunda belediyelere önemli yetkiler verilmiş ancak, 1980'li yıllara doğru büyük kentlerin çeperlerinin gecekonduyla çevrilmesinin önüne geçilememiştir.

1980-2000 arası dönemde kentleşme

1980 sonrası yerleşim sistemini etkileyen en önemli değişimlerden birisi, sanayileşmede yaşanan gelişmeleri, İstanbul merkezli büyük sermayenin sürüklemeye başlamasıdır ki bu da, yatırım yeri seçimleri üzerinden sanayileşen illerin belirlenmesindeki temel unsurdur. Çünkü başta büyük sermayeli sanayilerle girdi-çıkı ilişkileri bulunan küçük ve orta ölçekli sanayi olmak üzere pek çok sektör büyük sermaye yatırımlarını takip etmektedir. Bu açıdan dönem içinde büyük sermayenin yatırımları daha çok İstanbul ve İzmir gibi önemli merkezlerin yakın çevresindeki Tekirdağ, Sakarya; Kırklareli, Bursa, Kocaeli Çanakkale, Manisa ve Eskişehir gibi illerde yoğunlaşmış; bu illerdeki gelişme büyük ölçüde söz konusu yatırımlar tarafından şekillenmiştir. Dönemin kentleşme ve bölgesel gelişme dinamiklerini etkileyen bir diğer etmen ise, Türkiye'nin dünya ekonomisiyle eklemlenme biçiminin küçük ve orta ölçekli sermaye ile kurulabilen, dış pazarlara yönelik üretim yapan, tekstil ve gıda gibi emek ya da hammadde yoğun sektörlerle belli bir gelişme olanağı sağlamış olmasıdır ki bu çerçevede ,ilgili sermaye yatırımlarının bir bölümü İstanbul ve İzmir gibi kentlerdeki orta ölçekli sayılabilecek kesimlerden, bir bölümünün de "Anadolu kaplanları" olarak adlandırılan, bazı Anadolu kentlerinin yerel sermaye olarak adlandırılabilen kesimlerinden oluştuğu görülmektedir. Bu gelişmelere rağmen bu dönemde, genel olarak küçük bir kesim dışındaki hemen bütün illerin kentleşme ve bölgesel gelişme dinamikleri açısından bir gerileme içinde olduğu ve hızla büyük kentlere doğru göç verdikleri ifade edilmelidir (Ataay, 2004: 38,39).

1975-1980 yılları arasında Türkiye'de kentleşme hızı zirveye ulaşmıştır. Göç bu yıllarda batı bölgelerine, bu bölgelerde de büyük kentlere yönelmiştir. Adana-Samsun hattının batısındaki kentler göç alan kentler olurken,1980'lerin ikinci yarısında doğudaki kentler de arazi de olsa hızlı göç almaya başlamış; özellikle Diyarbakır, Van, Adıyaman gibi kentler mevcut imkanlarıyla kaldıramayacakları bir nüfusla karşılaşmışlardır.

1980 sonrasında hizmet sektörü, büyük sermayenin bu sektöre yönelmeye başlamasıyla tarım ve sanayi aleyhine önemli bir ağırlık kazanırken, birikim süreçleri açısından da kentlerin öneminin artması sonucu ortaya çıkmış ve kentler

büyük sermayenin istekleri doğrultusunda şekillenmeye başlamıştır. Bu sonucu ortaya çıkaran, 1970'lerin sonlarında yaşanan dünya ekonomik krizinin Türkiye'ye yansımalarıdır. 1980'li yıllara gelindiğinde ekonomik krizi aşmaya yönelik olarak başta IMF olmak üzere uluslararası kuruluşlar tarafından gelişmekte olan ülkelere empoze edilen dışa açık büyüme stratejisi, çalışan kesimlerin hayat şartlarındaki düşüş ve 1970'li yıllarla birlikte başlayan kentlerdeki siyasal hareketlerin son bulmasına neden olan 1980 Askeri Müdahalesi, Türkiye kentleri için başlayan yeni dönemin yapıtaşları olmuştur. Bu dönemde sermaye, yaşadığı krizden çıkmak için üretici rolünden sıyrılarak spekülative alanlara kaymış; finans sektörü ve rant yaratma potansiyeli nedeniyle özellikle büyük kentler önemli odaklar haline gelmeye başlamıştır. Tekeli'nin (2009: 88) "büyük sermayenin spekülative kentine geçildiğini" ifade ettiği bu süreçte, ithal ikameci politika yıllarında ihmal edilen altyapı, ulaşım, konut gibi alanlara sermaye yatırımları artmaya başlamıştır.

1980'li yıllarda başlayan "kentlerin yeniden yapılanması" şiarı en çok, 1940'lı yıllardan itibaren büyük ölçüde gecekondulaşma üzerinden gelişen büyük kentlerin gecekondu bölgelerini etkilemiştir. Kentlerin rant odakları yaratmada başrole yerleşmesi, hem yöneticileri hem de siyasetçileri kentin potansiyel gelişim alanları olan gecekondu bölgelerinin değişim değeri üzerinden yeni stratejiler geliştirmeye yönelmiştir. 1985 yılında çıkarılan gecekondu affı ile bu alanların dönüştürülmesi girişimi, özellikle kent merkezine yakın olan bölgelerin apartmanlaşması sürecini hızlandırarak gecekondu sakinlerinin de kentsel arsa piyasasına sahiplik temelinde girmelerine neden olmuş ve sermayenin izlediği mantık ile bütünleştirilmelerine hizmet etmiştir. Diğer yandan dönemin önemli uygulamalarından olan kooperatifçilik temelinde 1984 yılında kurulan toplu konut idaresinin sağladığı kredi imkanlarıyla artan kooperatif konutları da, büyük alan gereksinimleri dolayısıyla kentlerin desantralize olma sürecini hızlandırmıştır. Bu bağlamda söz konusu gelişmelerle kentsel eşitsizlik ve kutuplaşma dönem içinde giderek daha belirgin hale gelmiştir. Bir yanda yeni kentsel stratejilerle kendi içinde de ayrılan gecekondu bölgeleri varlığını sürdürürken, diğer yanda rant ekonomisinin kısa sürede zenginleştiği kesimlerin sağlıklı, güvenli ve kirli kentten kendini soyutlayan sitelerde yaşamaya başladıkları zengin gettoları kentlerin olağan manzarası haline gelmiştir.

Dönem içinde yaşanan yasal ve kurumsal yapılanma üzerindeki değişimlere bakıldığında ise ilk önemli değişiklik, 1984'te Toplu Konut İdaresi'nin (TOKİ) kurulması ve toplu konut sunum biçiminin 1980 sonrasında çıkarılan toplu konut yasalarıyla kurumsallaşmasıdır. Böylece 1980 sonrasında konut sorunu, hem gecekonduların da içinde olduğu mevcut konut stoklarını inşaat sektörü ve piyasaya açarak, hem de Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ) aracılığıyla çözülmeye çalışılmıştır. Bu gelişme, özellikle ilk yıllarda konut alanına kaynak aktarımının hızlanmasını sağlamış ve Türkiye'de kentsel

formların oluşma süreçlerini önemli şekilde değiştirmiştir. 1981 ve 1984 tarihli toplu konut kanunlarının alt gelir gruplarına yönelik konut üretimi amacından çok, kent çeperindeki kamu arazilerini arsaya dönüştürme işlevini gördüklerini belirtmek gerekmektedir. Kurumsal alanda yaşanan bir diğer önemli gelişme, İmar ve İskân Bakanlığı'nın kaldırılarak görevlerinin Bayındırlık Bakanlığı'na aktarılmasıdır. Bu gelişmelerin yanı sıra, 1983 ve 1984'te çıkarılan kanunlarla belediyelerin kaynakları artırılmış ve imar planı yapımı ile onanmasına ilişkin yetkiler belediyelere aktarılmıştır (Tekeli, 2011c: 132).

1983 ve 1984 yılları, 2805 ve 2811 sayılı imar affi kanunlarının da çıkarıldığı yıllardır. Bu kanunlar, gecekonduların oturanlara hem mülkiyet hem de yüksek yapılaşma hakkının tanınmasını sağlayarak ilgili bölgelerin rant değerlerinin artmasını neden olmuştur. Bu af kanunlarından sonra 1986, 1987 ve 1988 yıllarında peş peşe çıkarılmaya devam edilen imar aflarıyla, ilk kuşak gecekondulara tek katlı gecekondularını 4-5 katlı apartmanlara dönüştürme imkânı tanınmış, bu da onları ev sahibi yapmanın ötesinde yapsatçıya da dönüştürmüştür. Bu süreçte özellikle 1988 yılındaki düzenlemeyle 1966 yılında çıkarılan 775 sayılı Gecekondular Kanunu'nun "arsa ve konut tahsis edilenlerin 20 yıl bu arsa ve konutu satma ve devretme haklarının olmadığını" düzenleyen hükmünün değiştirilmesi, gecekonduların alınıp satılmasının veya müteahhit eliyle apartmanlaşmasının yasal zeminini oluşturmuştur. Böylece 1980'li yıllarda Türkiye'de gecekondular ticarileşmiş ve bu alanları işgal eden, yapan ve kullanan kesimlerin farklılaştığı bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapı kısa süre içinde kente önceden gelmiş göçmen grupların ve kentin imtiyazlılarının, kentteki imtiyazsız ve sonradan gelen göçmen gruplar üzerinden zenginleşerek yoksulluklarını ve kültürlerini bu kesime devrettikleri bir ilişki ağının ortaya çıkmasına neden olmuş; kent yoksulluğu daimi ve sürekli kılınmıştır. Bu sürekliliği besleyen etken ise, bir önceki dönemde var olan dayanışmanın yerini değişim değeri ön plana çıkan gecekondular olgusuyla birlikte eşitsiz güç ilişkilerine dayalı hiyerarşinin almış olmasıdır.

1990 yılından sonra kentlerde gerçekleştirilecek kapsamlı dönüşümlerin gerçekleştirilebilmesi için mevzuatta köklü değişikliklere girilmeye başlanmıştır. 1990'ların ortaları, kentsel mekânların gelişim ve dönüşümünde uluslararası sermaye ve küreselleşmenin etkilerinin, esas olarak gözlemlenmeye başladığı yıllardır. Bu dönemden itibaren, önceki yılların kentleşme sürecine damgasını vuran gecekondular ve kaçak yapılaşmalar giderek görünürlüğünü yitirecektir. Sermaye, kent mekanının değerini keşfetmiş ve bu dönemden itibaren arsa değerleri, daha önce hiç olmadığı ölçüde, giderek artmaya başlamıştır.

1973 yılında petrol nedeniyle ortaya çıkan küresel ekonomik krizden kurtulmak için sunulan merkezi devlet bütçelerinin kısılması ve sosyal refah devleti anlayışının terk edilmesi gerektiğine yönelik anlayış, pek tabii, kentleşme

politikalarını da doğrudan etkilemiş; yerel yönetimler rant geliştiren projeler üretip kendi bütçelerini yaratmak zorunda bırakılmışlardır. Bu şekilde karşımıza bugün de yakinen bildiğimiz, uluslararası ve büyük sermayenin yatırımlarını kendisine çekebilmek için yarıştıran ve sosyal belediye anlayışının yerini girişimci belediye anlayışının aldığı bir manzara çıkmıştır. Türkiye’de neoliberal kentsel dönüşüm 1980’lerin ortaları itibariyle sanayisizleşme, merkezdeki gecekondu bölgelerinin apartmanlaşması, gecekondu affi gibi yasalarla gecekonduyunun metalaştırılması gibi görünümeler altında başlamış olsa da, neoliberal kentsel politikalar esas olarak 2002 sonrasında hâkimiyetini ilan etmiştir (Erman, 2020: 69-70).

2000’li yıllardan günümüze kentleşme

Türkiye kentleşme tarihi açısından 2000’li yıllar, kentsel mekânın organizasyonunda piyasanın hakimiyetini kurduğu ve dolayısıyla kentleşme politikalarının da büyük ölçüde bu ekseninde şekillendiği yıllar olması açısından yeni bir dönemin başlangıcıdır. Türkiye kentlerinin sermayenin karını en iyi şekilde maksimize etmesi motivasyonu ile dönüştürüldüğü bu süreçte, temelde 1980’li yıllarla birlikte başlayan piyasanın kentsel mekândaki üstünlüğünü kurma şiarı, kentsel yatırımların hem nitelik hem de nicelik olarak arttırılmasıyla ilerlemiş ve Türkiye kentleri için yeni bir sayfa açılmıştır.

Bu dönem kentleşmesinin birbiriyle bağlantılı iki temel özelliği bulunmaktadır. Bunlardan ilki, bir önceki dönem uygulamaya geçirilen neoliberal ekonomi politikalarıyla birlikte üstün bir hale gelen piyasanın, hem yaşanan krizleri aşmak hem de kapital elde etmek amacıyla kentsel mekânda şimdiye dek hiç olmadığı kadar merkezi bir rol üstlenmesi ve artan kentsel yatırımlardır. İkincisi ise, bu motivasyonu destekleyecek şekilde, doğrudan devletin düzenleyici rolünün bir uzantısı olarak gündeme gelen ve büyük bir bölümü neoliberal yeniden yapılanmanın temel unsurlarını içeren, imar mevzuatı kapsamında çıkarılan yasal düzenlemeler aracılığıyla kentin yeniden organizasyonudur. Sermaye ve devlet arasındaki resmi olmayan bir anlaşmaya temel teşkil eden bu süreç, büyük ölçüde, sermayenin bu alanları yeniden yapılandırması yönündeki engellerin devlet tarafından yasalar yoluyla kaldırılmasına ve sermayenin kentsel mekânı rahatlıkla yeniden organize etmesine hizmet etmiştir. Bu iki eğilim de 1990’lı yıllarla birlikte Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşların Türkiye gibi gelişmekte olan ülke ekonomileri adına öne sürdükleri “bölge planlama ve bölgesel gelişme dinamiklerinin anlamını yitirdiğine yönelik” savlardan beslenerek gelişmiş, kentler zaman içinde plansız olarak büyük parçalar halinde gelişen, dev birer yatırım sahasına dönüşmüştür.

2000’li yıllarda değişen kentsel politikalarla birlikte kentleşmeye ilişkin yeni kavramsallaştırmalar da gün yüzüne çıkmaya başlamış; kentsel dönüşüm kavramı bu şekilde gündeme gelmiş ve bu dönemden sonra kentlerde yapılacak

her türlü değişim hareketi yerine kullanılarak Türkiye kentlerinin gelişim sürecine yön vermiştir. Bu çerçevede çıkarılan yasal düzenlemelerinden ilki, 04.03.2004 tarihli “Kuzey Ankara Girişi Kentsel Dönüşüm Projesi Kanunu”dur. Bu kanun, 1999 Depremi’nin yıkıcı etkisiyle 2000’li yıllarla birlikte gündeme gelen kentsel dönüşüm ve yenilemeyle doğrudan ilişkili olarak çıkartılan ilk kanun olması sebebiyle önemlidir.

2000’li yılların “kamu yönetiminde yeniden yapılanma” şiarı, yerel yönetimlerin güçlendirilmesi konusunun da gündeme taşınmasına neden olmuş ve bu kapsamda yerel yönetimlere yönelik temel kanunlar 2005 yılında yenilenmiştir. Yerel yönetimler alanında “5393 sayılı Belediyeler Kanunu”, “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu”, “5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu”, “5355 sayılı Mahalli İdare Birlikleri Kanunu”, “5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Pay Verilmesi Hakkında Kanun” yürürlüğe girmiş; yerele verilen yetkilerde bir artış yaşanmıştır. Özellikle “5393 sayılı Belediye Kanunu” ve “5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanunu” ile belediyelerin kentsel gelişime yön verme noktasındaki yetki, sorumluluk ve görevleri arttırılmıştır. Bu noktada 1983 yılından itibaren belediyelere yönelik kaynak ve yetki aktarımının, kentsel mekânın sermaye için bir yatırım alanı haline gelmesi sürecinde gerek bir takım yatırımlarla, gerekse de yasal ve kurumsal düzenlemelerle devlet tarafından verilen desteğin bir parçası olduğu da ifade edilmelidir. Bu strateji çerçevesinde ortaya konan son düzenleme 2010 yılında yürürlüğe giren “5998 Sayılı Belediye Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun” ile “5393 sayılı Belediye Kanunu’nun 73. Maddesi’nde değişikliğe gidilerek “Belediye, belediye meclisi kararıyla; konut alanları, sanayi alanları, ticaret alanları, teknoloji parkları, kamu hizmeti alanları, rekreasyon alanları ve her türlü sosyal donatı alanları oluşturmak, eskiyen kent kısımlarını yeniden inşa ve restore etmek, kentin tarihi ve kültürel dokusunu korumak veya deprem riskine karşı tedbirler almak amacıyla kentsel dönüşüm ve gelişim projeleri uygulayabilir” hükmüyle belediyelerin kentsel dönüşüm projeleri konusundaki yetki alanlarının genişletilmesi olmuştur.

2005 yılında çıkarılan “5366 Sayılı Yıpranan Tarihi ve Kültürel Taşınmaz Varlıkların Yenilenerek Korunması ve Yaşatılarak Kullanılması Hakkında Kanun”, kentlerin dönüşüm alanlarıyla ilgili bir diğer önemli yasal düzenleme olarak hayat geçirilmiştir. “5366 Sayılı Kanun”la, yıpranan ve özelliğini kaybetmeye yüz tutmuş alanların, bölgenin gelişimine uygun olarak yeniden inşa ve restore edilerek, bu alanlarda konut, ticaret, kültür, turizm ve sosyal donatı alanlarının oluşturulabileceğine hükmedilmiştir. Kanun, kamu-özel sektör iş birliğini vurgulayarak, bu alanda temel düzenlemeler getirmiş ve yürütülen pek çok kentsel dönüşüm projesinin yasal dayanağını oluşturmuştur. Bu süreçte bir yandan TOKİ ve belediyeler öncülüğünde kentsel dönüşüm uygulamaları yaygın bir şekilde gerçekleştirilirken, diğer yandan da büyük

ölçekli inşaat sektörü aracılığıyla, kentsel rant değeri olan alanlarda yeni yaşam alanı olarak nitelendirilen rezidans türü lüks konut yapımı da artmıştır.

2000’li yıllarda, bir önceki dönemde fark edilen turizm ve kıyıların ekonomik gelişmede önemli birer aktör olduğu gerçeği daha çok gün yüzüne çıkmış ve bu alanların geliştirilmesine yönelik yasal düzenlemeler ortaya konmuştur. 2003 yılında Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri’nin belirlenmesine yönelik olarak çıkarılan “4957 Sayılı Turizmi Teşvik Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”da ilgili bölgeler, “tarihî ve kültürel değerlerin yoğun olarak yer aldığı ve/veya turizm potansiyelinin yüksek olduğu yöreleri korumak, kullanmak, sektörel kalkınmayı ve plânlı gelişimi sağlamak amacıyla değerlendirilmek üzere belirlenen bölgeler” şeklinde tanımlanmış; bölgelerin sınırlarının belirlenmesi işinin, “Bakanlığın önerisi ve Bakanlar Kurulu kararıyla gerçekleştirileceği” hüküm altına alınmıştır. “Bu alanlarda kültür, eğitim, eğlence, ticaret, her türlü teknik ve sosyal alt yapı alanları ve konut yapılabilecek” (Madde 1/j) ve “bu alanların tamamı veya bir kısmının plan amaçlarına uygun olarak Bakanlıkça, Türk ve yabancı uyruklu gerçek ve tüzel yatırımcılara tahsis edilebilecektir” (Madde 3/D). Kanun’la birlikte, turizm potansiyeli taşıyan alanlarda yasal engeller nedeniyle gerçekleştirilemeyen büyük ölçekli projelerin önü açılmıştır.

Bu dönem içinde 2011 yılı, kentsel gelişime yönelik yetki, görev ve sorumlulukların büyük ölçüde merkezi yönetimin uhdesine alınması açısından bir milat olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde gerçekleştirilen özellikle iki düzenlemeyle yerel yönetimlerin kentsel dönüşüm alanındaki yetkileri merkezi yönetime aktarılmıştır. Bunlardan ilki “644 sayılı Çevre ve Şehircilik Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname” (KHK) olup bu KHK, daha sonra “648 sayılı KHK” ile birtakım değişikliklere konu olarak yenilenmiştir. İkincisi “6306 Sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun” dur.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın kuruluş ve işleyişini konu edinen söz konusu iki KHK ile, “kentsel hizmetlerin, çevresel hizmetlerin ve kültür varlıklarının korunması konusundaki yetkilerin önemli bir kısmı yerel yönetimlerden alınarak merkezi yönetime devredilmiştir. Bu çerçevede bazı konularda ve alanlarda planlama yetkisi dahil merkeze alınmış, kentsel dönüşümün önün açmak üzere bir Mekânsal Planlama Genel Müdürlüğü kurulmuş ve Mekânsal Strateji Planı adıyla yeni bir plan türünden bahsedilmiştir” (Görmez vd., 2013: 358).

2012 yılında afet riski taşıyan alanlar için çıkarılan, 6306 sayılı Afet Riski Taşıyan Alanların Dönüştürülmesine’ ilişkin Kanun, “Afet riski bulunan kentsel alanlar ile bu alanlar dışında kalan riskli yapıların bulunduğu arsa ve arazilerde, sağlıklı ve güvenli bir kentsel yaşam çevresi sunmak amacıyla iyileştirme, tasfiye

ve yenileme dönüşüm tipleriyle uygulama yapılabilmesi” amacına sahip olsa da, “dönüşüm” kavramını dar kapsamda algılayarak, yıkım riski olan alanlarla sınırlama getirmiş ve "riskli alan ve rezerv yapı alanı ile riskli yapıların bulunduğu taşınmazlara ilişkin her türlü ölçekteki planı resen yapmak, yaptırmak ve onaylamak yetkilerini” Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na vererek, dönüşüm uygulamalarında yerel yönetimleri geri planda bırakmış kentsel dönüşüme son derece “merkezi” bir boyut kazandırmıştır. Düzenleme sonrasında kentsel dönüşüm ve yenileme uygulamalarına yönelik yetkilerin tümü TOKİ ve Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın elinde toplanmıştır. “Ayrıca Kanun; Çevre, Kıyı, Mera, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu ve Boğaziçi Kanunu gibi çevre koruma amaçlı kanunların, bu kanuna aykırı hükümlerinin uygulanamayacağı hükmünü getirmiş, bu kanunun uygulanmasına engel olabileceği düşünülen birtakım kanunların değiştirilmesini öngörmüştür. Kanun sonrasında kentsel dönüşüm, hiçbir tarihsel, kültürel, ekolojik değer tanımadan gerçekleştirilebilir bir hal almıştır” (Görmez vd., 2013: 359).

2018 yılına gelindiğinde Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nca 13 milyon konutun imar ve iskân sorununu çözmek için “imar barışı” sürecinin başlatılacağına duyurulması üzerine, 7143 Sayılı “Vergi ve Diğer Bazı Alacakların Yeniden Yapılandırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun”a “3194 sayılı İmar Kanunu’na geçici 16.madde eklenmesini öngören” imar barışı adı altında kaçak yapıların affedilmesini içeren bir madde eklenmiştir. Bu madde ile ruhsatsız ya da ruhsat eklerine aykırı olarak inşa edilmiş yapıların kayıt altına alınmasının yolu açılmış, bu kapsamda 31.12.2017 tarihinden önce inşa edilmiş yapılar bedel karşılığında imar barışından yararlanarak yapı kayıt belgesi almışlardır. Bu bağlamda İmar barışıyla kişilerin mülkiyetinde bulunan kaçak yapılar, kayıt altına alınarak meşruiyet kazanmış; kaçak ve plansız olarak inşa edilen yapıların gelişimi daha önceki dönemlerde olduğu gibi bir kez daha yasal bir boyut kazanmıştır.

Kentsel gelişmeye yön verecek son düzenleme ise 2023 yılındaki 7471 sayılı “Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda ve 375 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamede Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”un kabul edilmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Rezerv yapı alanı kapsamını oldukça genişleten bu Kanun’la, “yeni yerleşim yeri olarak” ifadesi tanımdan kaldırılmış; böylece yeni veya var olan yerleşim alanlarının rezerv yapı alanı olarak belirlenebilmesinin önü açılmış ve rezerv yapı tespitiyle ilgili neredeyse bütün kısıtlamalar ortadan kalkmıştır. Bu kanun “yerleşim yerinde bulunan parsellerin de rezerv yapı alanı olarak belirlenebilme ihtimalinin bulunması ve afet riski altında bulunmayan alanların da rezerv yapıya konu edilerek kentsel dönüşüm kapsamına alınabilme ihtimalinin önünü açtığı” gerekçesiyle kamuoyunda ciddi tartışmalara yol açmıştır.

2000’li yılların neoliberal kentleşme evresinde, imar mevzuatı kapsamında gündeme getirilen yasalar, esas olarak 1980’li yıllarla birlikte gündeme gelen “değişim değeri üzerinden ele alınan bir kentsel mekân anlayışının” yerleşmesinde çok temel birer rol üstlenmişler ve böylece, neoliberal politikaların kentler üzerinden de hayata geçirilmesinde önemli birer araç olmuşlardır. Bu çerçevede kentsel mekânın neoliberal kentleşme politikaları ekseninde yeniden yapılandırılması ve bu yeniden yapılandırma sürecinin önündeki tüm engellerin kaldırılması sağlanmış olup, dönem içinde merkezi yönetimin kentsel dönüşüm alanında tek başına bir kanun çıkaramaması karşısında, süreci farklı kentsel dokular üzerinde parçalı hale getirme yönünde bir politika izlemesi, dönem içinde yürütülen politikaların motivasyonunu açık şekilde ortaya koymaktadır.

Sonuç

Osmanlı’nın özellikle son döneminde gerçekleştirilen bir takım yasal ve kurumsal düzenlemelerle “Cumhuriyet’e, özellikle liman kentlerinde büyük ölçüde dönüşmüş bir kentsel yapı ve kentsel yaşam ile güçsüz de olsa bir belediye kurumu ve önemli kentlerde mevzi planlar düzeyinde de olsa uygulanmaya başlanmış bir kent planlama pratiği devredilmiştir” (Tekeli, 2011c: 110).

Türkiye modernleşmesi, ciddi bir mekân organizasyonu olan ve hatta büyük ölçüde bu organizasyona dayanan bir proje olarak nitelendirilebilir. Kentleşmiş, sanayileşmiş ve modern bir toplum tahayyülü, pek tabii, buna uygun bir mekân organizasyonu gerektirmektedir. Mekân, bu minvalde inşa edilecek olan toplumun modern ideallerinin somut bir yansıması olmalıdır (Çavuşoğlu, 2014: 53).

Ülke genelinde güçlü bir kentleşme hareketinin gözlenmediği 1923-1950 arası dönemde kentlerde yaşayan nüfus, kentin kendi iç dinamiklerinden kaynaklanan sebeplerle artış göstermiş ancak kentli nüfus oranı büyük ölçüde sabit kalmıştır. 1927 nüfus sayımına göre Türkiye’deki toplam nüfusun %24,2’si kentsel alanda yaşıyorken, 1950’ye gelindiğinde bu oran ancak %25’e yükselebilmiş olup, Başkent Ankara dışında bu dönemde kentsel alanlara göç yok denecek kadar azdır. Dönemin pek çok büyük kentinin nüfus artışı binde 20-30’u aşmazken, Ankara’da oran binde 61’i bulmuştur (Keleş, 2021: 60). “Ulus devletinin kentleşmesi” olarak da nitelendirilen bu süreçte, yeni rejimin biri “merkezileşmiş bir devlet yapısının kurulması” diğeri “ulusal düzeyde bir araya gelmiş topluluğun tek kimlik etrafında bütünleştirilmesi” olan temel amaçlarının bir parçası olarak modern ve Batılı kentler yaratma fikri ön plana çıkmaktadır. Bu fikir çerçevesinde başkent Ankara’nın mekânsal organizasyonunun ülkenin diğer kentleri için bir laboratuvar olma özelliği taşıması amaçlanmış; dönemin kentleşme politikaları da bu ekseninde şekillenmiştir.

Türkiye, 1950’li yıllardan itibaren kırdan kente göç dalgasının yarattığı büyük değişim süreçlerinin üstesinden, bünyesindeki enformel mekanizmalarla görece rahat bir biçimde gelmiş, toplumsal, siyasal, kültürel ve ekonomik anlamda farklı yapılar ortaya çıksa da bütünlüğünü koruyabilmiştir. Kentleşmesini ağ türü ilişkiler vasıtasıyla gerçekleştiren Türkiye’de, kente yeni gelen göçmenler, bu dönemde, kentle tanışma ve kentsel deneyimler geliştirme konusunda, kendi imkanlarının el verdiği ölçüde, korunaklı alanlara sahip olabilmiş (Işık ve Pınarcıoğlu, 2009: 96-97) ancak bunun bedeli olarak Türkiye kentleri “gecekondu” olgusuyla tanışarak büyük ölçüde bunun üzerinden şekillenmeye başlamıştır.

1980’li yıllar, neoliberal politikaların kent üzerinde etkisini göstermeye başladığı yıllar olup, kentsel mekânların sermayenin önemli yatırım alanları haline gelmesi sürecinin de başlangıcına tekabül etmektedir. Ancak söz konusu etkinin, özellikle büyük sermayenin gayrimenkul sektörüne yaptığı yatırımlarla kentleri hem mekânsal ve hem de toplumsal olarak ayrıştırma üzerinden şekillendirmesi ve bunun Türkiye’nin hemen bütün büyük kentlerine yayılması 2000’li yıllar sonrasında gerçekleşmiştir. Bu değişim büyük ölçüde “kentsel dönüşüm ve yenileme” kavramı ekseninde şekillenmiş, ardı ardına çıkarılan yasalar ve kurumsal düzenlemeler ile süreç desteklenmiştir. 2000’li yıllarla birlikte bu çerçevede gelişen kentleşme politikaları, 2010 yılından itibaren kentsel dönüşüm süreçlerinde TOKİ ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’na aktarılan önemli yetkilerle başka bir boyut kazanmıştır. gecekondu bölgeleri, afet riski olan alanlar, tarihi kentsel bölgeler ve kentsel rant değeri yüksek olan bölgelerde yürütülen uygulamalar, merkezîyetçi nitelikleri, bütünsellikten uzak planlama süreçlerine sahip olmaları, kentsel dokuyu, kültürü ve kimliği büyük ölçüde yok saymaları ve kentte yaşayan gelir grupları arasında keskin bir mekânsal ayrışmaya yol açmaları nedeniyle ciddi şekilde eleştirilmekte ve özellikle son yıllarda kentleşme politikalarında yerel halkın, STK’ların ve yerel yönetimlerin daha aktif katılımının olduğu, çok aktörlü planlama ve kentsel gelişim modellerinin geliştirildiği ve kent sakinlerinin ihtiyaçlarının dikkate alınarak, kentsel yaşam kalitesini artırmak temel amacının benimsendiği ciddi bir değişimin gerekliliği dile getirilmektedir.

Kaynakça

Adıgüzel, Ş. (2004). Türkiye’de Kentbilim Gelişim Sürecine Eleştirel Bir Yaklaşım. İçinde: M. Güneş (Ed) *Küreselleşme Kısacasında Kent ve Politika* (ss.145-172), Ankara: Detay Yayıncılık

Ahmad, F.(2010). *Bir Kimlik Peşinde Türkiye*, Çev. S. C. Karadeli, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları

Altaban, Ö. (1998). Cumhuriyet'in Kent Planlama Politikaları Ve Ankara Deneyimi, İçinde: Y. Sey ve D. Özkan (Ed.) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (ss. 41-64), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

Arlı, A. (2005). "Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Şehirleşme ve Gecekondu Araştırmaları", *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, C.3, S.6, 283-352

Ataay, F. (2004). Türkiye'de Kentsel ve Bölgesel Gelişme Dinamikleri (1923-2000) İçinde: M. Güneş (Ed) *Küreselleşme Kısacasında Kent ve Politika*, (ss. 5-62), Ankara: Detay Yayıncılık

Çavuşoğlu, E. (2014). *Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Görmez, K.; Uçar Altınışık, H. ve Bahçeci, H. I.(2013). Muhafazarlık, Neoliberalizm, Kentsel Dönüşüm ve Kimliksiz Kentler İçinde: Y. Bulut, V. Eren, S. Karakaya, A. Aydın (Ed.) *Kuramdan Uygulamaya Yerel Yönetimler ve Kentsel Politikalar* (ss.355-360), Ankara: Pegem Akademi

Halaçoğlu, Y. (2014). *XVII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları

İçduygu, A. ve Sirkeci, İ. (1999) Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. İçinde: O. Baydar (Ed.) *75 Yılda Köylerden Şehirlere* (ss. 249-268), İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları

Kansu, A. (2019) Jansen'in Ankarası İçin Örnek Bir "Bahçe Şehir" ya da Siedlung: "Bahçelievler Yapı Kooperatifi 1934-1939. İçinde: F. Şenol Cantek(Ed.) *İcad Edilmiş Şehir* (ss. 125-144.) Ankara: İletişim Yayınları

Keleş, R. (2016). Kentleşme. İçinde: M. Ersoy (Ed.) *Kentsel Planlama: Ansiklopedik Sözlük* (ss. 211-213), Ankara: Ninova Yayınları

Keleş, R.(2018). *Eski Ankara'da Bir Şehir Tipolojisi*, Ankara: İdealKent Yayınları

Keleş, R. (2021). *Kentleşme Politikası*, Ankara: İmge Kitabevi

Kılıçkaya, U. Ş. (2007). Kapitalist Yeniden Yapılanma Süreçlerinde Planlama-Siyaset-Mekan İlişkilerini İzmir ve Bölgesinde Aramak, *Planlama, Siyaset, Siyasalar: 6. Türkiye Şehircilik Kongresi El Kitabı*, (ss. 125-131) Dokuz Eylül Üniversitesi

Kurtuluş, H.(2013). Kent Sosyolojisinde Değişen Kavrayışlar ve Türkiye'nin Kentleşme Deneyimi.İçinde: Ö. Uğurlu, N. Ş. Pınarcıoğlu, A. Kanbak,, M. Şiriner (Ed.) *Türkiye Perspektifinden Kent Sosyolojisi Çalışmaları* (ss. 177-225), İstanbul: Örgün Yayınevi

Şengül, T.(2001). *Kentsel Çelişki ve Siyaset- Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, Ankara: Demokrasi Kitaplığı

Tekeli, İ.(1998). Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması. İçinde: Y. Sey ve D. Özkan (Ed.) *75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık* (ss. 1-24), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2023) *Türkiye’de Kent Planlama Düşüncesinin Gelişimi*, <http://www.planlama.org/index.php/arastirmalar/makaleler/44-tuerkiyede-kent-planlamas-dueuencesinin-geliimi> (10.02.2023)

Tekeli, İ.(2009). *Kentsel Arsa, Altyapı ve Kentsel Hizmetler*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2011a). *Türkiye’nin Kent Planlama ve Kent Araştırmaları Tarihi Yazıları*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2011b). *Kent, Kentli Hakları, Kentleşme ve Kentsel Dönüşüm*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Tekeli, İ.(2011c). *Modernizm, Modernite ve Türkiye’nin Kent Planlama Tarihi*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları

Extended Summary

One Hundred Years of Accumulation: An Analysis of Türkiye's Urbanization in Terms of Legal, Institutional and Political Structuring

Research Problem and Question

Since Türkiye experienced the industrialization process later than the West, it is a country whose urbanization process has been shaped in a problematic way. Although this type of urbanization, defined by phenomena such as unhealthy, rapid or excessive urbanization, has similarities with the experiences of many other developing countries, Türkiye's unique economic, political and social conditions, which have been shaped in the historical process, make it necessary to consider the urbanization process in Türkiye in the context of its own Dynamics. In order to reveal these dynamics, it is important to understand how and under what political and economic conditions urbanization policies were shaped in Türkiye since the Ottoman Period.

Purpose

The aim of the study is to make an analysis of the urbanization experience of Türkiye, which has left the centenary of the Republic behind. Bu amaç

doğrultusunda okura geçmiş deneyimler sunularak kentleşme politikalarının olası seyrine dair bir bakış açısı kazandırmak hedeflenmektedir. In line with this aim, it is aimed to provide the reader with a perspective on the possible course of urbanization policies by presenting past experiences.

Method

The study is based on literature research and a descriptive and explanatory method was adopted in the study within the framework of the findings obtained from primary and secondary sources. While making this analysis, the political, economic and social conditions specific to each period were taken into account and the relevant legislation was discussed to the extent that it served this purpose.

Results and Conclusions

Türkiye's modernization can be described as a project that involves a serious spatial organization and is even largely based on this organization. The imagination of an urbanized, industrialized and modern society, of course, requires a suitable spatial organization. The space should be a concrete reflection of the modern ideals of the society to be built in this manner. In the period between 1923 and 1950, when no strong urbanization movement was observed throughout the country, the population living in cities increased due to reasons arising from the city's own internal dynamics, but the urban population rate remained largely constant. While the population growth of many major cities of the period did not exceed 20-30 per thousand, the rate in Ankara reached 61 per thousand. In this process, which is also described as the "urbanization of the nation state", the idea of creating modern and Western cities comes to the fore as part of the main aims of the new regime, one of which is "the establishment of a centralized state structure" and the other is "the integration of the community gathered at the national level around a single identity". Within the framework of this idea, the spatial organization of the capital Ankara was aimed to be a laboratory for other cities of the country; The urbanization policies of the period were also shaped on this axis.

Türkiye has overcome the great change processes created by the wave of rural-urban migration since the 1950s, relatively easily, with the informal mechanisms within its structure, and has been able to maintain its integrity even though different structures emerged in social, political, cultural and economic terms. In Türkiye, which realized its urbanization through network-type relationships, new immigrants to the city were able to have sheltered areas, as much as their means allowed, in this period to get acquainted with the city and develop urban experiences but this came at a cost. As a result, Turkish cities were introduced to the "slum" phenomenon and began to be shaped largely through it.

The 1980s were the years when neoliberal policies began to show their impact on the city, and corresponded to the beginning of the process of urban spaces becoming important investment areas of capital. However, it was only after the 2000s that the effect in question shaped cities through both spatial and social segregation, especially with the investments made by big capital in the real estate sector, and that this spread to almost all major cities in Türkiye. This change was largely shaped around the concept of "urban transformation and renewal", and the process was supported by successive laws and institutional regulations. Urbanization policies that developed within this framework in the 2000s gained another dimension with the important powers transferred to TOKİ and the Ministry of Environment and Urbanization in urban transformation processes since 2010. The practices carried out in slum areas, disaster risk areas, historical urban regions and regions with high urban rent value are due to their centralist nature, non-integrative planning processes, largely ignoring the urban texture, culture and identity, and a sharp spatial difference between the income groups living in the city. They are seriously criticized for causing segregation, and especially in recent years, there has been a more active participation of local people, NGOs and local governments in urbanization policies, multi-actor planning and urban development models have been developed, and the main aim has been to increase the quality of urban life by taking into account the needs of city residents. The necessity of a change is expressed.